

Egyben itt küldöm a párizsi magyar függetlenségi mozgalom köszönő sorait és az Elnök úr válaszának a másolatát.

Baráti üdvözléssel

Károlyi Mihály megbízásából

PHL 704. f. 342. ó. e. (másodpéldány)

77. KÁROLYI MIHÁLY JÁSZI OSZKÁRHOZ

(London, 1945. május 22.)

Kedves Oszkár,

Amint tudod, megválasztottak Budapest képviselőjének. Azt hiszem, egyet fogsz érteni velem, hogy ezt nem utasíthattam vissza. Hazatérésemmel tartozom az országnak, az októberi gondolatnak és önmagamnak. Kötelességem ezt a nehéz feladatot vállalni. Nehéz feladat – mondom –, éppen olyan nehéz, mint az októberi, és amellet háladatlan. Nehéz, mert 70 éves vagyok; nehéz, mert az egészségem sem nagyon jó; nehéz, mert 26 év alatt mindketten elszakadtunk az óhazától. Nehéz azért is, mert nem élek abban az illúzióban, hogy sokat tehetnék a megviselt ország érdekében. Mégis hazamegyek, mert a mai rendszer nagyjában az én ideálmimat valósítja meg. A földreform, az ellenforradalmi rendszer eltakarítása, a történelmi folytonosság helyreállítása megvalósulóban van. Lehet, hogy a földreform nem ideális, de nem is lehet az, minthogy „sok az eszkimó, és kevés a foka”, sok a földigénylő, és kevés a föld. A föld felaprózása veszedelmes operáció, de egy olyan császármetszés, amire feltétlenül szükség van. A lényeg a jelen pillanatban nem is az, hogy mennyit és kinek adnak, hanem inkább az, hogy kitől veszik el. Márpedig az úri osztálytól veszik el, attól az osztálytól, amely az ország legfőbb kártevője volt. Ezt az osztályt kellett elfűrészelni. Ez Magyarországon az igazi tisztogatás, mert hiszen másképpen el sem lehet végezni. Az ország 90%-a kollaboracionista volt, s Horthyval mindenki együttműködött, ami lényegében ugyanaz, mintha Hitlerrel kollaboráltak volna, viszont mindenkit nem lehet megbüntetni. Azonban igenis meg lehet törni azt az osztályt, amely a reakciót, a korrupciót és végül a fasizmust létrehozta, s amely 67 óta szakadatlanul – és még azelőtt is – rontotta, nyomorította az országot.

A földreform, a felaprózott föld korrektívuma – különösen, hogy az ország állatállományát és a termelőeszközöket elpusztították vagy elvitték – csakis a kollektív gazdálkodás fokozatos bevezetése lehet. Tudom, hogy ez hat rád a legvisszásabban, és nagy ellenkezésre talállok Nálad, de ha átgondolod a dolgokat és számításba veszed az ország nyomorúságos helyzetét, akkor Neked is be kell látnod, hogy nincs más lehetőség. Az elaprózott földek gyakorlatlan és tervszerűtlen kezelése gazdasági katasztrófába kergetheti az amúgy is súlyos helyzetben lévő országot, ami megint csak a reakció malmára hajthatja a vizet. Ettől eltekintve ez külpolitikailag is rossz hatást szülne. Nem mondom, a föld telekkönyvileg maradjon magántulajdon, és ezzel csitítsák a magyar paraszt nagy földéhségét, de lényeges, hogy ne csak a vétel és az eladás, de a termelés is közösen és tervszerűen folyjék. Ezt a közös termelést elnevezhetjük szövetkezeti termelésnek, de alapjában véve kollektív gazdálkodásnak kell lennie, mert különben az új rendszer csődöt mond. Az uradalmi központok csak addig bírnak értékkel, amíg fel nem aprózzák. Az a kevés, ami van, csak közösen használható úgy, hogy hasznot is hajtson. A fundus instructus közös használata az első lépés az új szellem megteremtésére, mert azt is be kell látnod, hogy a régi ellenforradalmi szellem mélyen beleette magát a népbe, és az egyéni gazdálkodás nem alkalmas arra, hogy a népet átneveljék. Éppen ezért – Veled el-

lentétben – én csak örülni tudok annak, hogy a körülmények kényszerítően követelik a kollektív gazdálkodás fokozatos bevezetését. Csak a kollektív gazdálkodás teremthet kollektív szellemet. Az egyéni termelés izolált, egoista embereket termel ki, akik könnyen hitelt adnak a nacionalista jelszavaknak, és sokkal kevésbé hajlamosak arra, hogy a szomszéd népekkel megbékéljenek. A kollektív szellemű nép szinte feltétele annak a federációnak, amely megfelelő körülmények között észrevétlenül, fokozatosan fog megvalósulni. És valljuk be: ezt az átalakulást csakis az oroszok inspirálhatják. Ha az angolszászok vonultak volna be Magyarországra, ma a Bethlenek, az Eckhardtok lennének a különböző Streetek és Cityk becézett kedvencei. Erre talán azt válaszolhatnád, hogy mit szólok az újdonsült miniszterelnökhöz, hadügyminiszterhez, kultuszminiszterhez stb., akik tegnap még egy jottányival sem voltak különbek Bethlennél vagy akár Horthynál! A válaszom erre a következő: 1. Valóban ezek sem jobbak, de ezek minden tekintetben unconditional surrender alapján adták meg magukat nemcsak a Szövetségeseeknek, de a magyar népnek is. 2. Fontos volt, hogy a jövő esetleges Dolchstoss¹ legendájának elkerülése miatt maguk a Keitelek, Dönitzek és Miklósook írják alá [a] fegyverszünetet. A lényeges csupán az, hogy ezen túl mi a szerepük. 3. Éppen ezért nem elhanyagolható, hogy a Radescuk² és a többi generálisok példája lebeg a szemük előtt. 5. Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a magyar generálisok nem az osztályukat vagy klikkjüket, hanem egyes-egyedül csak a személyüket képviselik, egyes-egyedül azért, mert a harc utolsó szakaszában katonai szolgálatokat tettek, és ugyanakkor kénytelenek voltak elrendelni a földreformot, átalakítani a rendőrséget, feloszlítani a csendőrséget, a vitézi rendet (amelynek ők is tagjai voltak), szóval mindazt, amiért éltek-haltak, s ezzel lehetetlenné tették, hogy az ancien régime valaha is visszatérjen, sokkal inkább, mint a francia forradalomban, ami után, legalábbis időlegesen és részlegesen, visszaállították a régi rendet.

Annál nagyobb örömmel látom, hogy Magyarországon van szabadság, és a különböző nézetű antifasiszták szabadon nyilváníthatják véleményüket. Olyanok játszanak fontos szerepet, akik nem rejtegetik véka alá liberális, szociáldemokrata és egyéb nézeteiket. A baloldal egysége a koalíción belül szilárd. A legjobb példa erre Vámbéry hazahívása, akit emellett az újjáélesztett Társadalomtudományi Társaság tiszteletbeli elnökévé választottak. Éppen most kaptam levelet Böhm-től, akinek ugyanez a véleménye, és erősen hangsúlyozza a baloldal egységét a reakcióval szemben. Ullein-Reviczkyék és a többiek, akik eleinte lelkesedtek a kormányért, megkezdték „suttagó propagandájukat”.

Nem vagyok vak hámulója *senkinek és semminek*. Az oroszoknak is vannak hibáik és módszereik, megengedem, nemegyszer ázsiatikusak. Azt is megengedem, hogy az élet talán kellemesebb a Nyugaton. Azonban, ha történelmi távlatból nézem az eseményeket, akkor, különösen Magyarország szempontjából, óriási előnyt látok abban, hogy az oroszok vonultak be Budapestre, mert csak ők voltak képesek megoldani a földkérdést és a nemzetiségi kérdést. (Még Szekefű Gyula is feladta a Szent István-i tanokat, sőt a magyar középosztályt is.) Éppen ezért a leghatározottabban ellenzem Koestler és mások doktrinerségét vagy ál-doktrinerellenességét. Koestler – aki megint nagyon divatos – aki eszmei bírálatában hihetetlenül überschauolja³ a lényeket, és akarva-nem akarva (sajnos inkább akarva) érveket szállít az ostoba, gondolatszegény reakciónak, amely oroszellenességében teljesen kifogyott az érvekből. Így azután ő az, aki a legnagyobb mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a tisztességes ingadozókat és kételkedőket a reakció megnyerje a maga számára. És ami még ennél is rosszabb (ezt az angol liberális és progresszív lapok is megírták róla), végtelen ügyességgel éket ver a Nyugat és a Kelet között, és előkészíti a talajt egy harmadik világháború előidézésére. Folyvást azon lovagol, hogy a cél nem szentesíti az eszközt, és megfélemledik arról, hogy ez fordítva is igaz, és a legtisztább eszköz sem szentesíti a rossz célt. Ha például pacifista megkötöttségéből valaki nem hajlandó „piszkos

fegyvert" használni, hagyja, hogy a gangsterek őt is, a családját is lemészárolják. A világerő sem akarom helyeselni a komisszárok túlzásait, és én volnék a legboldogabb, ha egy humanista szintézis létrejönne, de Koestler odáig megy, hogy inkább Blimpet választja, aki formailag talán emberségesebb, de lényegében sokkal veszedelmesebb, és mihelyt határain kívül van hipokrita modorával, magát a békét veszélyezteti, mert hiszen például Magyarországon egyenes az út a Blimp⁴ támogatta Bethlentől egészen Szálasiig. Ez egy olyan lejtő, amelyen nincs megállás. Ezer példát tudnék felsorolni. Ezenkívül korántsem vagyok biztos abban, hogy a komisszár nem azért veszedelmes-e, mert Blimp van. Itt van Leon Blum, akinél humanistábbat még keresve sem lehet találni. Azzal, hogy annak idején a spanyol kérdésben engedett, önkéntelenül a cagoulard-okat⁵ segítette. Azóta keserves és súlyos tapasztalatok alapján ő is tanult, és Rionban és most tett nyilatkozataival bebizonyította, hogy többé nem hajlandó hasonló engedményekre.

Végtelen nagy fontosságot tulajdonítok annak, hogy ha már Te nem is akarsz hazamenni és Amerikában maradsz - amiben egyénileg igazad lehet -, Vámbéry okvetlenül jöjjön velem haza. Te talán valóban többet segíthetsz Amerikában, bár végtelenül fájlalom, hogy nélkülözni fogunk, de Vámbéry végig magyar politikát csinált,⁶ és így le kell vonnia a következtetéseket. Rá szükség van, és meg vagyok győződve róla, hogy sokat tehet Magyarországon. Különben most érkeztek meg az első budapesti lapok. Nagy változás van. A Horthy-hídat Sztálin-hidnak hívják. Te talán a Gessler-kalapot fogod látni ebben, én azonban szívesebben sétálok végig Sztálin hídján, mint a Horthyén. Szimbolikusnak tartom, hogy a Tisza István utcát József Attila utcának, a Károly körutat Somogyi Béla körútnak és a Vilmos császár utat Bajcsy-Zsilinszky útnak keresztelték át. Bajcsy-Zsilinszkyvel, ha életben marad, nehezen tudtam volna megértetni magam. Elismerem bátorságát és sajnálom, de ő mégiscsak egy romantikus hazafi volt. Odescalchi herceget is felakasztották a náci, aki pedig igazán egy 100%-os reakciós volt. Elismerem azonban, hogy az áldozat, amit Zsilinszky és a hozzá hasonlók hoztak, hasznos volt. Egyébként Budapesten erős harc folyik a 3 baloldali párt (szociáldemokrata, parasztpárt /Kovács Imréék/ és a kommunista párt) és a konzervatívok között.

A legnagyobb gond jelenleg az, hogy Katus nincs jól, és a Midhurst szanatóriumban fekszik. Ugyan az orvos azt mondja, hogy szeptemberre utazóképes lesz, mégis nagyon aggódom, mert ha nem lenne az, és emiatt én nem mehetnék, otthon ezt Schulkrankheitnek⁷ tekintenék, ami nagyon ártalmas lenne. Amellett mindenképpen bizonytalan-ságban vagyok, és a betegség maga is rendkívül aggaszt.

Remélem, hogy családdal együtt jól vagy s hogy otthonról megnyugtató híreket kaptál.

Barátsággal üdvözöl

PIL 704. f. 129. ó. e. (másodpéldány)

¹ A „tördőfés” az első világháború után a német és osztrák háborús felelősök érve volt: nem a hadseregek veszítették el a háborút, hanem az antimilitaristáknak a hátszágából jött „tördőfése” okozta a vereséget. Ennek magyar (a németeknél nem használt) változata, hogy Károlyiék „adták fel” a háborúval elvesztett területeket.

² Nicolae Rădescu tábornok 1944. december és 1945. február között román miniszterelnök. A román fegyverszünet után - hasonló megfontolásból, mint Magyarországon - egy tábornok, C. Sănătescu lett a miniszterelnök és hadügyminiszter, akinek sikerült is a román hadsereget harcba vinni a szovjet hadsereg oldalán. A pártok többsége elégedetlen volt a konzervatív és királypárti kormányval. Először elérték a kormány átalakítását, majd 1944. december 2-án Sănătescu leváltását. Utóda Rădescu lett, de a baloldal és a SZEB szovjet elnöke elérte az ő leváltását is, és az új, demokratikus Groza-kormány már maradéktalanul megfelelt a szovjet politika igényeinek is. Károlyi, mint más magyar politikusok is, természetesen örömmel látta a magyarellenes katonai kormányok bukását.

³ Nem látja, elnézi (német).

⁴ Angol karikatúrafigura a két világháború között, a korlátozott reakciós, háborús uszító megtestesítője.

⁵ L. e. kötet 75. sz. levelének 4. jegyzetét.

⁶ Utalás arra, hogy Jászi mint amerikai állampolgár, Vámbéryval ellentétben, nem vállalt szerepet az amerikai magyar antifasiszta mozgalomban

⁷ Iskolabetegség (német). Károlyi bár nem beszélt erről, híveivel együtt elvárta volna, hogy az új köztársaság elnökének hívják baba, s aggasztotta a köztársaság kikiáltásának késése is, Horthy volt tábornokainak nagy szerepe a kormányban. Felesége nála is pesszimistább volt ezzel kapcsolatban, s nagy része volt a hazatérés halogatásában. Ezt támasztja alá személyes vitáikra hivatkozva, Havas Endrének Károlyinéhoz írott 1945. május 28-i levele is. Károlyinénak a magyar kommunistákban sem volt általában túl nagy bizalma, tőlük és a szociáldemokratáktól nem remélte, hogy ellensúlyozni tudják a horthyzmus belenövését az új rendbe. Havas többek között a következőket írja: „...az Elnöknek minden előítélet nélkül legalábbis meg kell próbálnia együtt érezni az új Magyarországgal. Tudom, hogy sok csalódásban és keserűségben volt része, és tudom, hogy többet érdemelték volna, mint amit eddig kaptak... Ha az Elnökne rossz érzéssel néz mindent, csak saját Magának és az Elnök úrnak fog állandó belső, lelki konfliktusokat okozni, amiből azután nehéz a kiút... Fájdalmas hallani, hogy a Chambers szerint Szentgyörgyit akarják elnöknek jelölni. Látja Elnökne, valószínűnek tartom, hogy az angol komisszió mindent megtesz, hogy az Elnök úrnak ártsen, és ha az oroszok meg akarnak egyezni a nyugatiakkal, Szentgyörgyi személyében meg tudnak állapodni. Az Elnök úr szerint ez lehet az oka a hivatalos meghívás késésének. Nem mintha Szentgyörgyi nem volna rendes ember, de nincs politikai arcéle, nem jelent szimbólumot, nem jelenti a történelmi folyamatosságot. Az Elnök úr csak akkor remélhet angol támogatást, ha a Labour jut hatalomra.” (PIL 704. f. Havas-levelek.)

78. VINCZE PÁL KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(London, 1945. május 25.)

Mélyen tisztelt Elnök Uram,

Most hallom a barátaittól, hogy az Elnök Úr visszaérkezett Észak-Devonból, és ezt hallva sietek mellékelten tisztelettel megküldeni az Elnök úrnak és a Grófnőnek az Elnök Úrról készített plakettportrémnak időközben kinyomtatott műlap-reprodukciójából néhány darabot. A nyomatok, azt hiszem, egészen jól sikerültek, s adnak valamelyes képet az eredeti dombormúról, úgyhogy remélem, hogy az Elnök Úrék szívesen fogadják a mellékelt példányokat.¹

A Grófnőnek tiszteletteljes kézcsókjaim tolmácsolását kérve, vagyok az Elnök Úrnak
őszinte tisztelő híve
melléklet: 12 db képeslap

PIL 704. f. 81. ó. e. (eredeti)

¹ A levélen kézírással: „Köszönet szóban. Havas.”

79. KÁROLYI MIHÁLY BETTY MORGANHEZ

(London, 1945. május 26.)

Dear Miss Morgan,

Budapest has given new names to streets, boulevards and bridges of the city. The most symbolic rebaptising is that of the broad Boulevard King Charles in the center of the town to Boulevard Béla Somogyi.

Béla Somogyi was the Hungarian Matteotti,¹ murdered by the order of Admiral Horthy. The daughter of our martyr is the wife of Baron Louis Hatvany who is living now in London in my little house. I would like to suggest that at this occasion Baroness Hatvany should be asked by the BBC to deliver a short talk in which she could recall the memory of her father. I am sure a talk by her would be greatly appreciated by the Hungarian listeners and that kind of propaganda would help to create a friendly atmosphere between Hungary and this country which being so [sic!] important occasions like this should not be neglected.